

yaradığı ve ne gibi eleştirilere maruz kaldığı ele alınarak tartışma zemini oluşturulacaktır.

ETİK KODLARININ MAHİYETİ VE FONKSİYONLARI

Etik Kodlarının Tanımı

Banks'a göre (2003: 133) etik kodu genellikle bir meslek örgütü, mesleki düzenleme organı veya başka bir profesyonel organ tarafından oluşturulan ve meslek mensuplarına kılavuzluk etmek, hizmetten yararlananları korumak ve mesleğin itibarını yüceltmek amaçlarını taşıyan yazılı bir belgedir. Ancak, kodların yazılı olması zorunlu değildir ve bazen işveren kurumlar etik kodu denen belgeler üretebilir. Bir mesleğin ne yaptığını tanımlamada yardımcı olacak önemli unsurlardan biri o mesleğin etik veya davranış kodudur. Bu bağlamda bir kod işverenlere, müşterilere, halka, bireysel olarak profesyonellere ve meslek örgütüne mesleğin nasıl olması gerektiğini söyler. Kullanışlı bir kodun şu sorulara cevap vermesi gerekir: Mesleğin varlık sebebi nedir? Bireysel olarak profesyoneller ne yapar veya yapmalıdır? Profesyonel olmayanlar koda bağlı olarak çalışan bir profesyonelden neler bekleyebilir? Eğer bir profesyonel yanlış yaparsa ne olur (Hendler, 2005: 54)?

İngilizce'de deontolojik kodlardan daha çok etik kodlardan söz edilir. Her iki tür de aynı unsurları taşıdığı için bu ayrım önemli görünmeyebilir. Ne var ki, etik ve deontolojinin anlamları farklıdır. Etik genellikle doğru ve yanlış, iyi ve kötüye ilişkin meseleleri kapsayan daha genel terim kabul edilirken, deontoloji özellikle görevle/sorumluluklara ilişkindir. Profesyonel bağlamda bunlar, profesyonel sorumluluklar, özellikle profesyonel olarak bir işi yapan kişi ile ilgili sorumluluklardır. Planlama mesleğinde ahlakla ilgili iki tür kural ve ilkeler listesi vardır: Davranış veya görgü kurallarını içeren davranış kodu ve etik kuralları içeren etik kodu. Bir etik kodu, mesleğin normatif ve etik yönlerine ilişkin ideallerden oluşur. Diğer yandan davranış kodu ise, profesyonel yeterlik (liyakat) ve çıkar çatışması (bir kamu görevlisinin kendi görevlerini dürüstçe yapmasını zorlaştırabilecek rekabet eden profesyonel veya kişisel mükellefiyetlere, kişisel veya mali çıkarlara sahip olduğu durum) dâhil profesyonel davranış konusunda bir takım yol gösterici ilkeler ihtiva eder. (Flatman, 1997: 16).

Etik Kodlarının İçeriği

Banks (2003: 134), farklı meslek gruplarının etik kodlarını inceleyerek çağdaş kodların genellikle aşağıdaki unsurların bazılarını veya hepsini ihtiva ettiğini saptamıştır: (1) "İnsanların refahını geliştirmek" gibi mesleğe temel teşkil eden genel etik ilkeler, (2) "Bilginin ayrımcı politikalar için kullanımına izin verme", "tüm gizli bilgileri koru" gibi bazı genel "yap" ve "yapma" biçiminde etik kurallar, (3) "Meslektaşlarıyla işbirliği yap" gibi hizmet edilenlerin faydasını sağlamaya yönelik profesyonel pratik ilkeleri, (4) "Reklam üstünlük iddiasında bulunmamalıdır" gibi profesyonel pratikle ilgili olarak spesifik yol gösterici profesyonel pratik kuralları (5)

ŞEHİR PLANLAMASINDA ETİK KODLARI BAĞLAMINDA ETİK DAVRANIŞ İLKELERİ VE STANDARTLARI

Dr. Mustafa DEMİRCİ

Adnan Menderes Üniversitesi
Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

GİRİŞ

Bütün dünyada neredeyse evrensel olarak icra edilen bir yönetim işlevi haline gelen şehir planlaması eskiden değer yargılarından bağımsız, tarafsız, apolitik teknik bir faaliyet olarak görülürken, günümüzde planlamanın normatif siyasal bir faaliyet olduğu görüşü itibar kazanmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak şehir planlamasının tanımlanmasında esas unsur olarak fiziksel planlama veya toprak kullanımı değil, ahlak veya etik vurgulanmaya başlanmıştır. Şehir planlaması günümüzde artık siyasi ve ahlaki tercihlerde bulunmayı gerektiren bir meslek olarak tanımlanmakta, hatta "mekân ahlakı", "ahlak projesi" ve "ahlak araştırması" olarak nitelendirilmektedir (Campbell, 2002: 271; Upton, 2002: 268).

Bu bakımdan planlamanın dayandığı ahlaki değerlerin ortaya konması gerekmektedir. Planlama değerleri, iyi plancıya, plana ve fiziksel çevreye dair değerler olarak üç farklı düzeyde ele alınabilir (Tekeli, 1998: 19). Planlamada etik davranış ilkelelerini bulmaya yardımcı olacak iki temel kaynak vardır. Bu kaynaklar, planlama teorileri ve planlamada etik davranış kodlarıdır. Kaufman (1993: 112), etik kodlarını planlama mesleğinin ahlaki standartlarının en iyi ifadesi olduğunu dile getirmektedir. Planlama teorilerini ahlak açısından inceleyen Campbell ve Marshall'a (1999: 469) göre ise, çoğu planlama teorisi ahlaki meseleleri açık bir şekilde ele almamıştır. Dolayısıyla planlamada etik değerleri kodlarda aramak daha faydalı gözükmemektedir.

Birçok ülkede plancıların meslek örgütleri veya işveren durumunda olan belediyeler tarafından etik veya profesyonel davranış kodu hazırlanmıştır. Bu bildiride 2 tane planlama kodu, AICP (Amerikan Diplomalı Plancılar Enstitüsü) 2005 Etik ve Profesyonel Davranış Kodu ve RTPİ (Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü) 2001 Profesyonel Davranış Kodu, esas alınarak şehir planlamada iyi plancıya, planlamaya ve kente ilişkin ilkeler ortaya konmaya çalışılacak ve pratikte bu ilkelerin ne işlev gördüğü tartışılacaktır. Bunun için ilk önce etik kodların ne olup olmadığı, ne işlev

“Profesyonel pratisyenler, dürüst ve güvenilir olmalıdır” gibi profesyonelde bulunması gereken temel nitelikler konusunda kesin yargılar.

İlkeler, kurallardan daha geniş kapsamlı, tüm şartlarda tüm insanlara uygulanma eğilimindedir. Ahlaki mahiyetteki ilkeler (etik ilkeler), insanların refahı hakkında tavırlar, haklar ve sorumluluklarla ilgilidir; örneğin “insan onuruna saygı”, “sosyal adaleti geliştirme” gibi. Profesyonel pratik ise, daha az doğrudan ahlaki içeriklidir. Bunlar, hatta meslek töresini (*etiquette*), profesyonel meslek sahiplerinin uyması gereken kuralları ihtiva eder, örneğin nasıl giyileceği, nasıl reklâm yapılacağı gibi. Yazılma tarzı bakımından kodlar büyük ölçüde birbirinden farklı olsa bile, genellikle şu etik ilkeleri ihtiva eder: Kişilere saygı, hizmet kullananların özerkliğine saygı, insan refahını geliştirme, sosyal adalet ve profesyonel dürüstlük. Pratisyenlerin karakteri veya erdemine ilişkin ilkelerde erdem terimleri, çoğu zaman davranış veya eylemi tasvir eden bir sıfat biçiminde görünmektedir.

Etik Kodların Fonksiyonları

Etik veya davranış kodları aşağıdaki işlevleri yerine getirebilir.

Müşterileri korumak: Kodlar profesyonel pratisyenden ne beklenebileceğini açıkça ifade ederek müşterileri koruma işlevini yerine getirir. Çünkü kodlar mesleğin ne yaptığını söyler.

Profesyonellere yol göstermek: Kodlar, açık kurallar koyarak veya etik bilinci artırarak nasıl etik kararlar alınacağı veya hareket edileceği konusunda pratisyenlere yol gösterir. Kodların meslek mensuplarının farklı sorumlulukları arasındaki gerilimleri çözme niteliğine sahip olması beklenir (Howe, 1980: 183).

Profesyonel statüyü geliştirmek: Etik kodunun mesleğin kalitesini gösteren en önemli unsurlardan birisidir. En iyi durumda etik kodları bir mesleğin ne olduğuna ilişkin normatif bir anlayış kazandırır. En kötü durumda ise, kodlar sadece göz boyamaya yarayan bir vitrin malzemesidir. Bu bakımdan kodlar, mesleğin varlık sebebi ve gelişme derecesini anlamaya yardımcı olur (Hendler, 2005: 54).

Profesyonel kimlik yaratmak ve onu korumak: Kodlar, temel amaçları, yol gösterici etik ilkeleri, meslek erbabından beklenen ve onda olması gereken nitelikleri açıkça ifade etmek suretiyle profesyonel kimlik yaratmaya ve onu korumaya yardımcı olur.

Profesyonel tüzel düzenleme aracı olmak: Etik kodlarının başka bir fonksiyonu, bütün çalışanların uyması gereken profesyonel standartları sıralamak yoluyla profesyonel davranışı tanzim etmektir. Bazı etik kodları ilke, kural veya standartların ihlal edilmesini cezalandıracağını belirtmiştir. Ne var ki, ideal olarak görülen ilkelere dolaylı cezalandırmak mümkün değildir. Dolayısıyla, etik kodların bir kısmı icra edilebilir, bir kısmı ise, icra edilebilir değildir (Banks, 2003: 141).

Retorik oluşturmak: Bu açıdan kodların mesleğin özerkliğini ve ayrıcalıklarını meşrulaştırmaya hizmet ettiğini ileri sürülebilir. Kod oluşturmada iyi niyetli profes-

yonel gruplar bile kodu pratisyenlere yol göstermek, hizmetten faydalananları korumak kadar profesyonel statü ve güvenilirlik kazanmak aracı olarak değerlendirebilir. Bu bakımdan kodlar halkın meslek hakkındaki görüşünü şekillendirmeye yönelik sembolik belgelerdir (Howe, 1980: 183).

İdeal sunmak: Birçok etik kodu iyi toplumun mahiyeti konusunda evrensel ifadeler ihtiva etmektedir. Fakat bunları tamamen uygulamak mümkün değildir. Bunlar ideal veya ülkü olarak kabul edilmelidir. Eğer bunlar pratikte başarılamayacaksa, kodlara almanın ne anlamı var diye sorulabilir. Ancak, aynı durum İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi için de geçerlidir. Nitekim günümüzde bile dünyanın birçok yerinde bu beyannameyi tatbik etmek kabil değildir. Fakat bu belge uğrunda mücadele edilmesi gereken bir ideali göstermektedir (Banks, 2003: 140).

Eğitim aracı olmak: Kodun karşılaşılabilecek her muhtemel durum hakkında ayrıntılı kılavuzluk yapması beklenemez. Bir etik kodu, o toplulukta etik düşünce standardı ve ruhu yaratır ve potansiyel etik çatışma ve ikilem alanlarını aydınlatır (Banks, 2003: 140-141).

Etik Kodlara Yönelik Eleştiriler

Etik kodları gerek felsefi gerekse pratik açıdan birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştiriler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Etik kodu kavramı saçmadır: Ahlak felsefesi açısından etik kodu kavramı saçmadır. Çünkü etik temelde ucu açık, derin düşünmeye dayanan ve eleştirel entelektüel bir faaliyettir. Etik ilkeler ancak düşünme ve tartışma yoluyla belirlenebilir. Bu ilkelere anlaşma, otorite veya resmi emir yoluyla varılamaz. Böyle olacağını düşünmek etiği kanun yapma, kural koyma, politika belirleme gibi diğer karar alma türleri ile karıştırmaktır. Etik ilkeler cemiyetler, organizasyonlar veya üyelerinin konsensüsü ile belirlenemez (Banks, 2003: 137). Zaten kodların etkisiz olmasının en önemli nedenlerinden biri, onun meslek mensuplarınca içselleştirilmemesidir (Grundstein-Amado, 2001: 467).

Etik kodları Kant’ın etik ilkelerinin hatalı ifadeleridir: Etik kodlarının birçok örneğine bakıldığı zaman birçok cümle evrensel etik ilkesi, koşulsuz buyruk (*categorical imperatives*) formunda olduğu ve Kant’ın deontolojik ahlak teorisine uyduğu ileri sürülebilir. Kant’ın teorisine göre bir eylem sonucuna bakmaksızın doğru veya yanlıştır. Fakat kodlarda birçok cümleyi Kant’ın teorisine uyandırmak zordur. Kant’a göre önemli olan bireyin kendi başına sorumluluğunun ne olduğuna karar vermesidir, dış bir organın (örneğin meslek örgütünün) değil. Kant’ın evrensel etik ilkeleri, münhasıran belli bir meslek grubu için değil, bütün insanlar için uygulanmalıdır (Banks: 2003: 138).

Etik kodları ahlaki duyarsızlığa yol açar: Profesyonellere kodlarının profesyonel organlar tarafından verilmesi, onları, ahlaki düşünme ve tartışmaya yer vermeksizin kuralları izlemeye sevk eder. Bu şekilde eylemlerinden dolayı profesyonellerin sorumluluğunu azalttığı için, etik kodları gayri ahlakidir. Kodların ülkü sunma işle-

vi, birçok saygın meslek mensubunun kodları ciddiye almamasına yol açabilir. Halkın uzmanlara ve profesyonellere güveninin azaldığı dünyada, “Kutsal görevimin bütün insanlara hizmet etmek olduğuna inanıyorum” gibi ifadeler ne kadar ciddidir? (Banks, 2003: 140).

Kodlar profesyoneller için yeterli kılavuzluk sağlamaz: Kodlar çok geniş ilkeleri belli durumlarda yardımcı olmayacak biçimde bir araya getirir. Somut kılavuzluğa ihtiyaç duyulduğu zaman, en iyi durumda kodların ahlaki açıdan yol göstericiliği rekabet eden yorumlara bağlıdır, belirsizdir. (Grundstein-Amado, 2001: 464). Bu bakımdan bazı pratisyenler ilkelerin çok soyut ve idealist olması nedeniyle profesyonel karar vermede kodların hiç faydası olmadığını belirtmektedir. (Banks, 2003: 142).

Kodların hazırlanma süreci katılımcı değildir: Etik kodları genellikle seçilmiş bir politika belirleyici grubu tarafından alt düzey çalışanlara danışılmadan tasarlanır. Bu kodlar, çalışanların deneyimlerinden daha çok politika belirleyicilerin kendi kişisel görüşlerini ve mevcut organizasyon kurallarını yansıtır. Hâlbuki çalışanların tecrübelerinin kodlara yansıtılması gerekir (Grundstein-Amado, 2001: 465).

Kodlar gayri ahlaki davranışı engellemez: Sistemik yolsuzluklar konusunda kodlar etkisizdir. Profesyonel etik kodları gayri ahlaki davranışı engellemez (Grundstein-Amado, 2001: 466). Bir kodun yazılı amaçları ile fiili amaçları arasında hiçbir ilişki yoktur. Genel olarak etik kodlarının somut etik ilkelerle desteklenmediğine, etik koduna bağlı kalmanın ahlaki davranışı garanti ettiğine ve etik standartlar konusunda yaygın bir mutabakatın olduğuna dair kabullerin hepsi yanlıştır (Seedhouse, 2002: 249).

Kodlar halkı gayri ahlaki davranışa karşı korumaz: Kodlar halkı gayri ahlaki davranışa karşı korumaktan ziyade mesleğin ekonomik çıkarlarını korumaya hizmet etmektedir. İmaj, prestij, halk desteği ve meşruiyet sağlamak için organizasyonlar bir hizmet “miti” yaratmaktadır (Grundstein-Amado, 2001: 467).

ŞEHİR PLANLAMADA ETİK VE DAVRANIŞ KODLARI

Planlama meslek örgütlerinin benimsediği kodlar uzunluk ve içerik bakımından çeşitlidir. Plancılarının topluluk töresi üzerinde duran kısa kodlardan, planlama çalışmalarında uygulamada kullanılacak değerlerin altını çizen önemli kodlara kadar çeşitli kodlar vardır (Hendler, 2005: 54). Ülkemizde Plancılar Odası’nca hazırlanmış etik veya profesyonel davranış kodu henüz mevcut değildir. Burada sırasıyla AICP Etik ve Profesyonel Davranış Kodu ile RTPI Profesyonel Davranış Kodu ihtiva ettikleri ahlaki değerler açısından ele alınacaktır.

AICP Etik ve Profesyonel Davranış Kodu (2005)

1991 Kodunu 2005 yılında yenileyen AICP’nin Kodu 3 bölümden oluşmaktadır. Kodun A bölümünde plancıların uğruna mücadele verdiği idealler yer almaktadır. Bu idealler “yapacağız” biçiminde (örneğin “müşterimiz veya işverenimiz adına

bağımsız mesleki yargımızı kullanacağız” gibi) kararlılık ifade eden olumlu cümlelerle formüle edilmiştir ki plancılar bunlardan dolayı ahlaken kötü davranmakla suçlanamaz. B bölümünde ise plancıların uygulamada sorumlu tutulduğu davranış kuralları vardır. Bu kural ve ilkeler “yapmayacağız” biçiminde düzenlenen (örneğin “başka birine karşı kanunsuz ayrımcılık yapmayacağız” gibi) 25 maddede toplanmıştır. Bunların ihlal edilmesi meslekten atılma da dâhil olmak üzere çeşitli yaptırımlara tabidir. Kodda yer alan ilkelerin kaynağı olarak mesleğe özgü, bütün insanların refahı için şefkat ile kamu yararına hizmet etme sorumluluğu ve profesyonel olarak yüksek derecede dürüstlikle hareket etme yükümlülüğü gösterilmektedir. Ayrıca kodda yer alan ilkeler arasında çatışmalar olabileceği kabul edilmektedir. C bölümü ise, disiplin cezasının uygulanma prosedürüne ve ahlak konusunda danışmaya ilişkin ayrıntılar yer almaktadır.

Plancıların İdealleri: Kodun A bölümü kamuya (halka) karşı sorumluluklar, müşteri veya işverenlere karşı sorumluluklar ve meslek veya meslektaşlara karşı sorumluluklar olmak üzere 3 başlıktan oluşmaktadır.

- **Kamuya (halka) karşı sorumluluklar:** Plancıların en önde gelen sorumluluğunun kamu yararına hizmet etmek olduğu kuvvetli bir biçimde teyit edildikten sonra kamuya karşı sorumluluklar 8 madde halinde sıralanmaktadır: Başkalarının haklarının bilincinde olmak, şimdiki faaliyetlerin uzun vadeli sonuçlarıyla ilgilenmek, kararların birbiriyle ilişkisine dikkat etmek, ilgililere zamanda, yeterli, doğru ve açık bilgi temin etmek, planlama sürecine herkesin katılımını sağlamak, herkes için tercih ve fırsatları artırarak sosyal adalet için çalışmak, doğal ve yapılmış çevrenin mirasını ve bütünlüğünü koruyup geliştirerek tasarım mükemmeliyetini teşvik etmek, planlama sürecinde bütün katılımcılara dürüst davranmak.
- **İşveren veya müşteriye karşı sorumluluklar:** İşveren veya müşteriye karşı plancıların gayretli, yaratıcı ve liyakatli çalışma performansı göstermek borcu olduğunu belirten kod, ilgili ilkeleri 3 maddede toplamıştır. Bunlar, bağımsız profesyonel yargıyı kullanmak, müşteri veya işverenin kanuna veya kamu yararına aykırı olmayan isteklerini kabul etmek ve çıkar çatışmasından kaçınmaktır.
- **Meslek ve meslektaşlara karşı sorumluluklar:** Mesleğin gelişmesine ve saygınlığına katkıda bulunmak için plancıların bilgi ve tekniklerini geliştirmeye, toplumsal sorunların çözümüyle ilgili çalışmalar yapmaya ve planlama faaliyetleri konusunda halkın düşüncesini geliştirmeye vurgu yapan kod, plancıların mesleğe ve meslektaşlarına karşı sorumluluklarını 10 madde halinde sunmuştur: Mesleğin dürüstlüğüne korumak ve geliştirmek, planlama meseleleri konusunda halkı eğitmek, diğer profesyonellerin çalışmalarına profesyonelce ve adilane yaklaşmak, tecrübeleri ve araştırma sonuçlarını paylaşmak, planlama teorisi, yöntem, araştırma ve standartlarının uygulanabilirliğini incelemek, diğer meslektaşların profesyonel gelişimine yardım etmek, meslekte yeteri kadar temsil edilmeyen gruplardan kişilerin profesyonel plançı olmasına yardımcı olmak, kendi profesyonel eğitimini geliştirmek, planlama pratiğinde karşılaşılan ahlaki

meseleleri sistematik ve eleştirel olarak analiz etmek, planlama kaynaklarından yoksun gruplara ve gönüllü profesyonel faaliyetlere katkıda bulunmak.

Plancıları bağlayıcı kurallar: Kodun B bölümü, plancıların yapmaması gerekenleri 25 maddede toplamıştır ki aşağıdaki gibi özetlenebilir: İlgililere zamanında yeterli, doğru ve açık bilgi vermemezlik etme. Müşteri veya işverenin verdiği kanuna ve ahlaka aykırı görevi kabul etme. İyi niyetli olarak geçmişteki işveren veya müşteriye zarar vermeyeceğini kararlaştırmaksızın veya şimdiki müşteriye durumu açıklayıp yazılı izin almaksızın geçen 3 yıl içinde önceki müşteri veya işverenin için savunduğun tavrın tam zıddı bir tavrı savunmayı kabul etme. Maaş ödeyen işvereninden habersiz (yazılı izni olmaksızın) para karşılığı veya karşılıksız başka bir iş yapma. Kamu görevlisi olarak işveren kurumun haricinde bedel, komisyon, indirim veya başka bir yarar kabul etme. Çıkar çatışmasından kaçın. Yasal olarak gerekmedikçe işveren veya müşteriden alınan gizli (mahrem) bilgiyi kendin için kullanma. Kanun, kurallar, prosedürler veya gelenek tarafından yasaklanmışsa bağlayıcı son kararı verme yetkisini vermeye sahip olduğun meselelerde kamu görevlisi olarak planlama sürecine katılanlarla özel iletişimde bulunma. Kanun, kurallar, prosedürler veya gelenek tarafından yasaklanan biçimde karar vericilerle özel tartışmalar yapma. Diğer profesyonellerin görüş ve niteliklerini çarpıtma. Muhtemel işveren veya müşterilerden yanlış iddialarla ısrarlı ricalarda bulunma. Profesyonel niteliklerini (eğitim, tecrübe vb.) yanlış sunma. Uygunsuz araçlarla kararları etkileyerek hizmet satma. Resmi yetkilerini kendine çıkar sağlamak için kullanma. Profesyonel yeterliğinin ötesindeki işleri yapmayı kabul etme. Müşterinin isteğine göre icra edilemeyeceği bilinen çalışmalar için ücret kabul etme. Başkalarının çalışmalarını kendinmiş gibi profesyonel olarak tanınmak için kullanma. Diğer profesyonelleri eldeki delillerle desteklenmeyen bulgulara yönlendirme, zorlama. Planlama sürecinde müşteri veya işverenin çıkarlarını bildirmede başarısız olma. Kanunsuz olarak başkalarına karşı ayrımcılık yapma. Gayri ahlaki davranmakla suçlandığın zaman ahlak memuru veya komitesiyle işbirliği yapmaktan veya onlara bilgi vermekten kaçınma. Seni gayri ahlaki davranmakla suçlayana misilleme tehdidinde bulunma. Çıkar sağlamak için başka plancıları gayri ahlaki davranmakla suçlama tehdidinde bulunma. Başkalarına karşı sudan gayri ahlaki davranma suçlamasında bulunma. Profesyonel liyakati yanlış şekilde etkileyecek kötü davranışlarda bulunma.

RTPI Profesyonel Davranış Kodu (2001)

Kuruluş amacını kamu yararı için şehir planlaması sanat ve bilimini iletirmek olarak beyan eden RTPI'nın (Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü) Profesyonel Davranış Kodu ekleri ile birlikte 12 sayfadan oluşmaktadır. Kodun ilk sayfasında RTPI üyelerinin profesyonel faaliyetlerde uyması gereken 5 geniş ilkeye yer verilmiştir. Daha sonra bu ilkeler kodda 16 madde halinde daha ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Kodun ekleri ise (A) Ek Yönetmelikler, (B) İlgili Tüzükler ve (C) Disiplin Cezası olmak üzere 3 ana kısımdan oluşmaktadır. Ek (A) Ek yönetmelikler, sürekli mesleki gelişim, planlama yardımı, avukatlara doğrudan profesyonel erişim, reklâm, RTPI logosunun kullanımı, RTPI'ya bilgi verilmesi konularını ihtiva etmektedir. Ek (B)

İlgili Tüzükler ise profesyonel davranış ve disiplinle ilgili çeşitli konuları kapsamaktadır. Ek (C) Disiplin Cezası, disiplin cezasının verilmesine ilişkin bazı kuralları içermektedir.

Kodda yer alan ilke ve kurallar: RTPI üyelerinin uyması gereken temel ilkeler şunlardır: (1) Üyeler doğruluk, dürüstlük ve liyakat ile hareket edecektir. (2) Üyeler korkusuzca ve tarafsız olarak en iyi beceri ve anlayışı ile kendi bağımsız mesleki yargısını kullanacaktır. (3) Üyeler bu kodun hükümlerine uygun olarak işverenlere, müşterilere arkadaşlarına ve diğerlerine karşı olan görevlerini özen ve gayretle yerine getirecektir. (4) Üyeler yaş, engellilik, din, inanç, cinsiyet, cinsel yönelim veya ırk zemininde ayrımcılık yapmayacak ve fırsat eşitliğini geliştirmek için başkaları tarafından yapılan bu tür ayrımcılıkları bertaraf etmeye çalışacaktır. (5) Üyeler meslek veya RTPI'nın itibarını düşürmeyecektir. Daha sonra kodda yer verilen ilke ve kurallar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Liyakat (mesleki yeterlik): Üyeler çalışma yaşamı boyunca profesyonel uzmanlıklarını geliştirmek için gerekli adımları atacak, Sürekli Mesleki Gelişim Yönetmeliklerine uyacak, bu konuda diğer meslektaşlarını teşvik edecek ve destek verecektir.

Ayrımcılık (fırsat eşitliği): Profesyonel faaliyetlerinde üyeler ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, inanç, din, engellilik veya yaş temelinde ayrımcılık yapmayacak başkaları tarafından yapılırsa engelleyecek ve fırsat eşitliği için çalışacaktır.

Bağımsız mesleki görüş: Üyeler temel profesyonel fikirlerine aykırı ifadelerde bulunmayacak ve böyle ifadeler içeren çalışmalar yapmayacaktır.

Çıkar çatışması: Üyeler, profesyonel görev ve sorumluluklar ile özel, kişisel, siyasi ve mali çıkarlarının çatışmaması için gerekli adımları atacaktır.

Gizli bilgi: Üyeler çalışma süresince müşteri veya işverenden elde ettiği gizli bilgiyi kendine çıkar sağlamak için açıklamayacak veya kullanmayacaktır.

Sözleşme yapma: Üyeler işe başlamadan önce iş şartlarının yazılı olarak teyit edilerek verilmesini ve bu şartların kabul edilmesini temin etmesi lazım gelir. Daha önce yapılan anlaşmaya ek olarak meydana gelen harcama ve çalışmaların önce müşterilere bildirilmesi ve gerekli talimatların alınması gerekir.

Müşteri memnuniyeti: Özel kişilerden talimat alırken üyeler sundukları hizmetin kişisel isteklere uygun olmasını sağlayacaktır.

Profesyonel kefalet sigortası: Bir şehir plancısı olarak profesyonel görevini ihlal ettiği iddiasına karşı üyelerin bu kodun eklerinden biri olan yönetmeliğe göre sigorta edilmesi gerekir.

Meslek örgütüne bilgi verme: Üyeler RTPI'ya bu koda eklenen yönetmelikler uyarınca çalışmalarını hakkında bilgi verecektir.

Mesleki düzenlemelere uyma: Üyeler RTPI'nın çıkardığı ve zaman zaman değiştirdiği Sürekli Mesleki Gelişim Yönetmeliği, Profesyonel Kefalet Sigortası Yönetmeliği gibi düzenlemelere uyacaktır.

Kodun bağlayıcılığı: Planlama çalışmaları bu kodun hükümlerine göre yapılacaktır.

Mesleğin itibarı: Üyeler şehir planlama mesleğinin statüsünü ve dürüstlüğünü yükseltmek için çalışacaktır.

Kodun ihlali: Her üye bu kodun ihlallerini RTPI'ya rapor etmekle mükelleftir. Soruşturmayla konu olan her üyenin RTPI'ya yardım etme sorumluluğu vardır.

Disiplin cezası verme yetkisi: RTPI'nın cezalandırma yetkisi vardır.

Disiplin cezası: Disiplin cezası vermek için meclisin davranış veya eylemin kişisel olarak o üyenin sorumlu olduğuna inanması gerekir.

Eklere yer alan ilke ve kurallar: Kodun eklerinde yer alan ilkelerin bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Sürekli mesleki gelişim: Sürekli mesleki gelişim, pratisyenin çalışma hayatı boyunca teknik ve profesyonel görevlerinin icrası için gerekli olan kişisel niteliklerin geliştirilmesi, bilgi ve becerinin sistematik olarak sürdürülüp geliştirilmesi ve genişletilmesidir. Üyelerin sürekli mesleki gelişim planı yaparak eğitime katılmaları gerekir.

Planlama Yardımı: Gönüllü planlama yardımında bulunacak üyeler ilgili yönetmeliklere uyacaktır.

Avukatlara doğrudan profesyonel erişim: Avukat ücretlerini ödememek, disiplin cezası konusudur.

Reklâm: Reklâmlar, yasal, nazik, dürüst ve doğru olmalı, süslü dilden kaçınmalıdır. Reklâmlar, diğer hizmet sunucularla yapılan karşılaştırmalarda küçük düşürücü ifadelerde bulunmamalıdır. Özel kişilerden iş alınırken kapı kapı dolaşarak önerilen hizmeti istemeyenlere tekrar tekrar gidilmemelidir.

RTPI logosunun kullanımı: Logoyu kullanacak kişiler, kullanım biçimine ilişkin sınırlamalara uymalıdır.

RTPI'ya bilgi temin edilmesi: Üyelerin RTPI'ya bilgi temin etme sorumluluğu vardır.

Zorunlu Mesleki Kefalet Sigortası: İlgili yönetmelik uyarınca plancıların görevlerini ihlal ettikleri iddiasıyla açılacak tazminat davalarına karşı sigorta yapmaları gerekir. Sigortanın işleyişi ile ilgili kurallar kodun bir parçasıdır.

Disiplin cezası: Disiplin cezası prosedürleri yerel yönetimler için kullanılmaz. Mahkemede dava konusu olan meseleler, disiplin cezası olarak ele alınamaz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kodların içeriğine bakıldığında, AICP Kodunun hem mesleğin ideallerini hem de profesyonel davranış kurallarını kapsadığı görülürken, RTPI Kodunun daha pragmatik bir yaklaşımla sadece profesyonel davranış ilke ve kurallarını düzenlediği

görülmektedir. Başka bir deyişle AICP Kodunda ahlaki mahiyetteki kural ve ilkeler ağırlıkta iken RTPI Kodu profesyonel pratik ile ilgili ilke ve kurallara ağırlık vermiştir. Her iki kodda yer alan ilkeler büyük ölçüde iyi plancıda bulunması gereken nitelikler veya erdemlere (doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, ayrımcılığa karşı olma vb.) ve plancının sorumluluklarına (kamuya, işveren veya müşteriye, meslek ve meslektaşlara karşı sorumluluklar) ilişkin prosedürel kurallardır. Ne var ki, planmanın özüne, yani iyi fiziksel çevre veya kente ilişkin değerler (AICP Kodunun doğal ve yapıllı çevreye ilişkin birkaç ideali hariç) kodlarda yer bulmamıştır. Campbell ve Marshall (1998: 118), RTPI'nın kodunu prosedürel meseleler üzerinde yoğunlaşmakla eleştirmektedir. Kod, "doğru" prosedürün uygulanmasının plancıların karşılaştıkları ikilemleri çözeceğini ima etmektedir. Bu tür bir tutum tatminkâr olmayan sonuçlara karşı bir savunma mekanizması oluşturmakta ve plancıların eylemlerinde varolan değerlerin sorgulanmasından kaçınılmasını sağlamaktadır.

Kodlar da yer bulan ilke ve kurallar ne işe yarar diye sorulduğunda, kodların birbiriyle uyumsuz olabilecek birçok işlevi yerine getirmeye çalıştığı görünmektedir. Örneğin hem ideal sunma hem ceza verme, hem müşterileri koruma hem de retorik oluşturma gibi işlevler birbirleriyle uyuşmamaktadır. Dahası, kodlar kendilerinden beklenen en önemli fonksiyonu yerine getirmekten uzaktır; kodlardaki ilke ve kuralların varlığı ahlaki davranışı garanti etmemekte ve gayri ahlaki davranışı önlememektedir. Örneğin Feld (1995: 222-233), fırsat eşitliği ilkesinin AICP ahlak kodunda yer almasına rağmen, Yonkers de planlama yöntemlerinin kasten ve yasa dışı bir şekilde okul ve konut programlarında ırk ayrımcılığı yaratmak için kullanıldığını belgelemektedir. Ne var ki, plancılar mesleklerini değer yargılarından bağımsız siyasal olarak tarafsız teknik bir eylem olarak sunarak toplumsal statüsünü korumaya çalışmaktadır. Ancak, tarafsızlık ahlaki gerçekliği yansıtmaktan ziyade sadece plancıların faaliyetlerini savunurken tekrar ettikleri bir slogandır (Brown *et al.*, 2002: 4). Kodlarda yer alan değerlerle, pratikteki uygulamaların uyuşmaması, kodları bir retorik oluşturma, profesyonel statüyü yükseltme ve profesyonel kimliği koruma aracı haline dönüştürmektedir.

Profesyonellere yol göstermesi bakımından kodlarda yer alan ilkeler genellikle genel ve belirsiz olmaları nedeniyle eleştirilmiştir (Beatley, 1994: 9). Bu bakımdan kodun farklı kişilerce farklı yorumlanması söz konusudur. Örneğin Barrett'e (1997) göre plancıların çıkar çatışması anlayışı, vatandaşların koyduğu standartları karşılamak bakımından yeterli değildir. Öte yandan kodlar, plancıların karşılaştığı sorumluluk çatışmaları için çözüm önermemektedir. Örneğin, plancıların profesyonel hayatlarında karşılaştıkları en önemli ahlaki ikilemlerden biri olan profesyonel yargı ile müşteri veya işveren isteklerinin çatışması durumunda, hangi değere üstünlük verileceği belirsizdir.

Kodların etkili olabilmesi için meslek örgütünün bütün üyeleri tarafından kabule şayan olması (kabul edilebilirlik) ve meslek örgütünün kodu uygulayabilecek mekanizmalara sahip olması (uygulanabilirlik) gerekir (Grundstein-Amado, 2001: 467). Her iki kod da uygulama mekanizmalarını oluşturmuştur, ama önemli olan değerlerin içselleştirilmesidir. Çünkü özünde ahlak bir zorlama değil, gönül işidir.

Bu bakımdan kodların yazım şekli göz önüne alındığında RTPI Kodu yönetmelik gibi anlaşılması zor “tüzel” bir düzenleme izlenimi verirken, AICP Kodunun sanki kodda yer alan bütün ilkeleri bütün plancılar paylaşıyor intibai veren “biz plancılar şunu yaparız bunu yapmayız” şeklinde daha sade formüle edilmiş neredeyse bir tür “yemin” formunda tasarlandığı görülmektedir.

Kodda yer alan ilke ve kurallara ahlak felsefesi açısından yaklaşıldığında, her iki kodda yer alan ilkeleri tek bir ahlak felsefesi teorisi (deontoloji, teleoloji, sezgicilik veya erdem ahlakı) ile izah etme imkânı yoktur (Howe, 1990: 143). Örneğin, sürecek ilişkin ilkeleri (ayrımcılık yapmamak gibi) deontolojik teoriye bağlamak mümkün iken iyi sonuca ilişkin değerleri (planlamanın uzun vadeli sonuçlarını dikkate almak gibi) teleolojik teoriye bağlamak mümkündür. RTPI Kodu ilkeleri, planlama eyleminde bulunurken plancıda bulunması gereken erdemler (doğruluk, dürüstlük, liyakat ve özenli çalışma gibi) biçiminde sunmuştur. Dolayısıyla kodlara felsefi teorilere uygunluğu açısından değil, pratik işlevleri açısından yaklaşmak daha faydalıdır. Planlama kodlarında yer alan ahlaki ilke ve standartların gayri ahlaki davranışı önleme, ahlaki düşünme ve davranışı geliştirme bakımından pratikteki işlevi tartışılmalı olsa bile, profesyonel statü kazanma, profesyonel kimlik oluşturma bakımlarından işlevsel olduğu söylenebilir. Bu sebeple ülkemizde plancıların profesyonel kimliklerini ve profesyonel statülerini geliştirecek bir retorik oluşturması bakımından planlama etik kodu hazırlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- AICP (AMERICAN INSTITUTE OF CERTIFIED PLANNERS) (2005), “AICP Code of Ethics and Professional Conduct”, <http://www.planning.org/ethics/conduct.html> (25.04.2005).
- BANKS, S. (2003), “From Oaths to Rulebooks: A Critical Examination of Code of Ethics for the Social Professions”, *European Journal of Social Work*, vol.6 no.2 ss. 133-144.
- BARRETT, Carol D. (1997), “Is It Time to Polish up the AICP Code of Ethics”, <http://www.asu.edu/caed/proceedings97/barrett.html> (25.04.2005).
- BEATLEY, T. (1994), *Ethical Land Use Principles of Policy and Planning*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Pres.
- BROWN, C., C. Cloydon, ve V. Nadin, (2002), “RTPI Education Commission Background Paper 2 – Planning, Planners and Professionalism”, Bristol, University of the West of England, Centre for Environment and Planning, <http://www.uwe.ac.uk/fbe/RTPI/planners.pdf> (22.03.2005).
- CAMPBELL, H. (2002). “Planning: An Idea of Value”, *Town Planning Review*, vol.73 no.3 ss. 271-288.
- CAMPBELL, H. ve R. Marshall (1999), “Ethical Frameworks and Planning Theory”, *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.23, no.3, ss. 464-478.

- CAMPBELL, H. ve R. Marshall (1998), “Acting on Principle: Dilemmas in Planning Practice”, *Planning Practice and Research*, vol.13, no.2, ss. 117-128.
- FLATMAN, A. (1997), “Ethical Issues for Planners in Practice”, *Experts, Ethics and Enabling in the Current Planning Context*, (ed. Flatman, A., Ross, A. ve Summerfield, J.), Newcastle upon Tyne: Department of Town and Country Planning, University of Newcastle Working Paper No.65, ss.15-21, <http://www.ncl.ac.uk/guru/Working%20Papers/EWP%2032.pdf> (28.04.2005).
- FELD, M. M. (1995), “Education Planning: Ethical Dilemmas Arising in Public Policy Decision Making”, *Planning Ethics: A Reader in Planning Philosophy, Practice and Education*, (ed. Hendler, S.), New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy, ss. 221-243 .
- GRUNDSTEIN-AMADO, R. (2001), “A Strategy for Formulation and Implementation of Codes of Ethics in Public Service Organizations”, *International Journal of Public Administration*, vol.24 no.5 ss. 461-478.
- HENDLER, S. (2005), “Towards a Feminist Code of Planning Ethics”, *Planning Theory and Practice*, vol.6 no.1 ss. 53-69.
- HOWE, E. (1990), “Normative Ethics in Planning”, *Journal of Planning Literature*, vol.5. no.2, ss. 123-150.
- HOWE, E. (1980), “Public Professions and the Private Model of Professionalism”, *Social Work*, vol.25, no.3, ss.179-186.
- KAUFMAN, J. (1993), “Reflections on Teaching Three Versions of a Planning Ethics Course”, *Journal of Planning Education and Research* vol. 12, no.2, ss. 107-115.
- RTPI (ROYAL TOWN PLANNING INSTITUTE) (2001), “Code of Professional Conduct”, <http://www.rtpi.org.uk/about-the-rtpi/codecond.pdf> (22.03.2005).
- SEEDHOUSE, D. (2002), “Commitment to Health: A Shared Ethical Bond Between Professions”, *Journal of Interprofessional Care*, vol.16, no.3, ss.249-260.
- UPTON, R. (2002), “Planning Praxis, Ethics, Values and Theory”, *Town Planning Review*, vol.73 no.3 ss. 253-269.
- TEKELİ, İ. (1998), “Planlamanın Meşruiyetini Oluşturmada Etik Sorunlar”, *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancıların Konumları*, haz. Serdar Karaduman ve Gülten Kubin, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, ss. 17-25.